

March, 2012

यवतमाळ जिल्ह्यातील भारी या गावातील मजुरी करणा- या स्त्रियांचे समाजशास्त्रीय अध्ययन

* ए. बी. शिरभारते

* जवाहर कनिष्ठ महाविद्यालय, भारी जिल्हा, यवतमाळ

भारत हा खेड्यांचा देश आहे. भारतातील बहुसंख्या लोक खेड्यात राहतात. व खेड्यातील लोकांचा मुख्य व्यवसाय शेती आहे व शेतीत स्त्री पुरुष एकत्रित काम करतात. व उत्पादन प्रक्रियेत ग्रामीण स्त्रीया पुरुषांच्या बरोबरी ने सहभागी होतात तरीही त्यांना मिळणारा मोबदला पुरुषांच्या तुलनेत कमी असते. त्यांना जास्त वेळ काम करून कमी मोबदला दिल्या जातो. तसेच त्यांना प्रत्यक्ष काम करतांना अनेक प्रश्नांना सामोरे जावे लागते.

1985 संयुक्त राष्ट्र संघाने असे घोषित केले की, जगाच्या एकूण लांकसंख्येपैकी 1/2 स्त्रीया आहेत. जगातील एकूण बळपैकी 1/100 हिस्सा मिळतो. त्यामुळे त्यांच्या जीवनात अनेक समस्या निर्माण झालेल्या आहेत. ग्रामीण भागात स्त्रियांच्या कामाचे तास व त्यांना मिळणारे वेतन निश्चित नसते. तसेच त्यांना कोणतेच लाभ मिळत नाही. ग्रामिण भागातील 87 टक्के स्त्रीया शेती श्रमिक आहेत.

यवतमाळ जिल्ह्यातील भारी या गावात शेती हा मुख्य व्यवसाय आहे. या व्यवसायात स्त्रीया सहभागी होतात. त्या पुरुषांच्या बरोबरीने काम करतात. तेव्हा त्यांना प्रत्यक्ष जीवन जगतांना व मजुरी करतांना कोणत्या समस्येला सामोरे जावे लागते हे जाणून घेण्याच्या हेतुने भारी गावातील 50 महिलांचा नमुना निवडून त्याचा अभ्यास करण्यात आला हे अध्ययन करतांना वर्णनात्मक संशोधन आराखडा वापरण्यात आला. भारी गावातील मजुरी करणा-या महिलांचे अध्ययन करून पुढील निष्कर्ष काढण्यात आले.

मजुरी करणा-या बहुसंख्य महिला या माध्यमिक शिक्षण घेतलेल्या आहेत. त्यांचे शेकडा प्रमाण 82 टक्के एवढे आहे. अधिकतम स्त्रिया या विभक्त कुटुंबातील आहे. त्याचे प्रमाण शेकडा प्रमाण 90 टक्के आहे. अधिकतम महिलांनी आम्हाला कुटुंबात मिळणारा दर्जा हा पुरुषापेक्षा कनिष्ठ आहे, असे मत 62 टक्के स्त्रियांनी व्यक्त केले आहेत. कौटुंबिक निर्णयात आमचे मत विचारात घेतले जात नाही. अशी प्रतिक्रिया व्यक्त करणा-या स्त्रियांचे प्रमाण 58 टक्के इतके आहे.

महीलांना आपल्या जीवनाचा जोडीदार निवडण्याचे स्वातंत्र्य दिले जात नाही. अशी प्रतिक्रिया व्यक्त करणा-या उत्तरदात्यांचे प्रमाण 62 टक्के एवढे आहे. बहुतांश स्त्रियांना धार्मिक विधीमध्ये सहभागी करून घेतले जात नाही असे मत व्यक्त करणा-या उत्तरदात्यांचे प्रमाण 52 टक्के एवढे आहे. मजुरी करणा-या बहुतांश महिला व्रतवैफल्ये करतात. त्याचे प्रमाण 60 टक्के एवढे आहे. आजही ग्रामीण भागातील महिलांत

अंधश्रद्धेचे प्रमाण प्रचंड आहे. त्यांचा शकुन-अपशकुनावर विश्वास आहे. असे मत व्यक्त करणा-यांचे प्रमाण 80 टक्के एवढे आहे. जादुटोण्यावर विश्वास ठेवणारे उत्तरदात्यांचे प्रमाण शेकडा 72 टक्के एवढे आहे. महत्तम ग्रामीण स्त्रीया या घरीच बाळंतपण करतात. त्यामुळे घरी पुरेशा सोईसुविधा नसल्याने त्यांना बाळंतपणाच्या काळात विविध आजारंची शिकार व्हावी लागते. असे मत व्यक्त करणा-या उत्तरदात्यांचे प्रमाण एकूण उत्तरदात्यांच्या प्रमाणात शेकडा 52 टक्के एवढे आहे. कामावरून परत येण्यास उशीर होणे, मजुरीसाठी परपुरुषात मिसळणे, यामुळे 54 टक्के स्त्रियांना पतीच्या रोषाला बळी पडावे लागते. मजुरी करावी लागत असल्यामुळे कुटुंबातील भुमिका व्यवस्थीत पार पाडता येत नाही असे मत व्यक्त करणा-या स्त्रियांचे प्रमाण 58 टक्के एवढे आहे. ग्रामीण स्त्रिया स्वतःच्या आरोग्याची काळजी घेत नाही. त्यांना स्वतःची काळजी घ्यायला वेळ मिळत नाही. असे मत व्यक्त करणा-या उत्तरदात्यांचे प्रमाण 56 टक्के एवढे आहे.

महत्तम उत्तरदात्यांचे मते, स्त्रियांना आदराची वागणुक मिळते याचे शेकडा प्रमाण 58 टक्के आहे. बहुतांश उत्तरदाते आपल्या जाती बाहेरच्या कुटुंबाशी संपर्क ठेवतात. त्यांचे शेकडा प्रमाण 41 टक्के एवढे आहे. अधिकतम उत्तरदात्यांचे मते, कौटुंबिक निर्णयात स्त्रियांचे मत लक्षात घेतले जात नाही. त्याचे शेकडा प्रमाण 54 टक्के एवढे आहे. महत्तम उत्तरदात्यांचे मते मुलीचे विवाह वय 18 व 21 वर्षांच्या दरम्यान असावे. बहुतांश उत्तरदाते आपल्या जीवनाचा जोडीदार निवडतांना नोकरीला प्राधान्य देतात. अशी प्रतिक्रिया व्यक्त करणा-याचे प्रमाण 46 टक्के आहे. अधिकतम उत्तरदाते आपल्या मुलीला जातीबाहेर विवाह करण्यास परवानगी देत नाही. त्याचे प्रमाण 84 टक्के एवढे आहे. जननिंदेच्या विषय होईल म्हणून मुलीस जातीबाहेर विवाह करण्याची परवानगी दिली जात नाही, अशी प्रतिक्रिया व्यक्त करणा-या स्त्रियांचे प्रमाण 50 टक्के एवढे आहे. अधिकतम उत्तरदाते विवाहाला संस्कार मानतात. त्याचे प्रमाण 78 टक्के आहे.

महत्तम उत्तरदात्यांचे मते, त्यांनी पारंपारीक विवाह पद्धतीत बदल स्विकारला आहे, अशी प्रतिक्रिया व्यक्त करणा-या उत्तरदात्यांचे प्रमाण 82 टक्के एवढे आहे. बहुतांश उत्तरदात्यांना पत्नीला अपत्यप्राप्ती होत नसल्यास घटस्फोट मान्य, अशी प्रतिक्रिया व्यक्त करणा-याचे प्रमाण 44 टक्के एवढे आहे. महत्तम उत्तरदाते कुटुंबात धार्मिक विधी करतात त्याचे प्रमाण

86 टक्के आहे. बहुतांश स्त्रियांना धार्मिक विधीमध्ये सहभागी करून घेतले जाते. अशी प्रतिक्रिया व्यक्त करणा-याचे प्रमाण 86 टक्के एवढे आहे. महत्तम उत्तरदात्याचे ईश्वरावर श्रद्धा आहे. त्याचे प्रमाण 78 टक्के एवढे आहे. महत्तम उत्तरदाते उपवास-तापास, व्रतवैफल्ये करतात अशी प्रतिक्रिया व्यक्त करणा-याचे प्रमाण 70 टक्के एवढे आहे. शकुन अपशकुनावर विश्वास करणा-या उत्तरदात्यांचे प्रमाण 54 टक्के एवढे आहे. अधिकतम उत्तरदाते पुनर्जन्मावर विश्वास ठेवत असून त्याचे प्रमाण 72 टक्के आहे. बहुतांश उत्तरदात्यांना मोक्षाची संकल्पना मान्य आहे. असे मत व्यक्त करणा-याचे प्रमाण 62 टक्के एवढे आहे.

बहुतांश उत्तरदात्यांचा मुख्य व्यवसाय मजुरी असून त्याचे शेकडा प्रमाण 58 टक्केश आहे. महत्तम उत्तरदाते रु. 2000 ते 3500 या उत्पन्न गटातील असून त्याचे प्रमाण 35 टक्के

आहे अधिकतम उत्तरदात्यांना मिळणारे उत्पन्न पुरेसे नाही असे मत व्यक्त करणा-याचे प्रमाण 84 टक्के आहे. अधिकतम उत्तरदाते महिला बचत गटाच्या सभासद आहेत त्यांचे प्रमाण 66 टक्के आहे, बहुतांश उत्तरदात्याचे मते बचत गटामुळे फारसा आर्थिक विकास होत नाही. अशी प्रतिक्रिया व्यक्त करणा-याचे मते, 51 टक्के आहे. बहुतांश उत्तरदात्यांचे मते कुटूंबात स्त्रियांचे मत लक्षात घेतले जात नाही त्याचे प्रमाण 64 टक्के एवढे आहे. l k j k d k %

ग्रामीण भागातील स्त्री जीवन आज ही अनेक यातनामय आहे. ज्यांच्या वैयक्तीक जीवनात त्यांना अनेक समस्यांना सामोरे जावे लागते.

1. लोटे. राज. - आधुनिक भारतीय सामाजिक संरचना व सामाजिक समस्या
2. खडसे डॉ. भा. की. - भारतातील सामाजिक समस्या